

№10(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 170 sahifa,
9-oktyabr, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Informatika ta'limida gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	10
Xalikov Akbar Tilovberdiyevich	
Terminologik kompetensiya bo'lajak shifokor kasbiy kompetentligining komponenti sifatida	14
Namazova Munavvar Oltibekovna	
Alisher Navoiy merosi asosida ota-onalarning pedagogik kompetentligini rivojlantirish.....	17
Rashidov Javohir Akram o'g'li	
Negotiating Communicative Power and Social Hierarchy in English and Uzbek Literary Discourse: A Comparative Pragmalinguistic Study	22
Nodirabegim Xonturaeva	
STEM yondashuvi asosida o'quvchilarda robototexnika ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy-pedagogik jihatlar	31
Nasimova Hikoyat Nosirovna	
O'quvchilarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari	37
Po'latova Barno Raximjon qizi	
Ingliz va o'zbek o'rta asrlar adabiyotining shakllanishi va taraqqiyot omillari: qiyosiy-tipologik tahlil	41
Atanazarova Shoxida Baxramovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarni sel texnologiyasi asosida shakllantirishning metodik imkoniyatlari.....	47
Normurotova Aziza Karim qizi	
Tarjimonlik kompetensiyalarini rivojlantirish.....	52
Karayeva Karima Nabiyevna	
Ixtisoslik modullari asosida bo'lajak logopedlarning diagnostik-korreksion kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	57
Sarimsoqova Maftuna Obidjon qizi	
O'smir yoshdagi o'quvchilarda internet tobeligining psixologik omillari va uni bartaraf etish yo'llari	61
Toshpo'latova Nodira Xudjamurodovna	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi giperaktiv bolalarga ta'lim berishning psixologik asoslari	65
Jumanova Nasiba Sherboyevna	
Kasbiy ta'limda "media va axborot savodxonligi" fanini o'qitishda o'quvchilarning loyihalash kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	69
Shomirzayev Baxtiyor Nazarovich	
O'quvchilarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari	74
Po'latova Barno Raximjon qizi	
Blended-learning modeli asosida iqtisodiyot fanining o'quv samaradorligini oshirish va o'quv natijalarining sifatini baholash.....	78
Abdimurodova Luiza Abdimurod qizi	
Tpack modeli asosidagi mashqlar tizimi orqali talabalarning lingvokognitiv kompetensiyasini rivojlantirish...	85
Allamuratov G'ofur Ashurovich	
Periphrasis as a Mechanism of Secondary Nomination in English And Uzbek: a Comparative Linguo-Semantic Study	90
Fazilov Odil	
Fizika ta'limida STEAM yondashuvi asosida barqaror rivojlanish kompetensiyalarini shakllantirish.....	97
Omonova Sitara Zafar qizi	
Raqamli ta'lim muhitida generativ sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalanish orqali pedagoglarning raqamli kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	102
Rizayeva Sanobar Davlataliyevna	

Oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining kasbiy rivojlanish sinergetik ekotizimini adaptiv transformatsiyalash mexanizmlari.....	108
Supiyeva Buxolida Abduvaliyevna	
Rahbar kadrlarning boshqaruv kompetensiyalarini baholashda psixologik-intellektual o'yin texnologiyalaridan foydalanish	113
To'raxo'jayeva Ra'no Rustam qizi	
Matn bilan ishlashning zamonaviy texnologiyalari (10-sinf ona tili darslari misolida)	118
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi	
Развитие познавательной активности учащихся 6 классов госпитальной школы в процессе самостоятельной работы по ботанике с использованием ИКТ	124
Баходирова Камола Комиловна, Хошимова Гулзода Ойбековна, Рустамова Нозима Фазлиддиновна	
Развитие медиаменталитета студентов в условиях интеграции искусственного интеллекта и витагенных образовательных технологий: модель, методы и критерии оценки.....	130
Рустамова Нодира Рустамовна	
O'quvchilarning aqliy mehnat kompetensiyasini rivojlantirishda tafakkur operatsiyalarining o'rni	137
Eshmonov Moxirjon Baxtiyor o'g'li	
Yosh bokschilarni tezlik reaksiya dinamikasini rivojlantirish mexanizmlari	140
Malikzoda Abdulatif Abdubannon o'g'li	
Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning ijtimoiy moslashuvini shakllantirishda pedagog-tarbiyachining roli	148
Rahmonqulova Xolida Bosimovna	
10–12 yoshli futbolchilarda aerobik chidamlilikni rivojlantirishda maxsus suzish mashqlari kompleksining ilmiy-metodik asoslari	152
Akromov Shoxrux Jamshid o'g'li	
Fikr tarbiyasiga oid nazariy yondashuvlar, konsepsiyalar va metodologik mexanizmlar	159
Ismoilova Gulrux Ulug'bekovna	
Milliy identiklikning nazariy-konseptual asoslari va jamiyat taraqqiyotidagi ijtimoiy-falsafiy ahamiyati	163
Salimov Doniyor Musurmonovich	

FIKR TARBIYASIGA OID NAZARIY YONDASHUVLAR, KONSEPSIYALAR VA METODOLOGIK MEXANIZMLAR

UO'K: 37.032:159.955

Ismoilova Gulrux Ulug'bekovna

“University of economics and pedagogy” NOTM katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada fikr tarbiyasi tushunchasining pedagogik-psixologik mohiyati, uning falsafiy-metodologik asoslari va zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda fikr tarbiyasiga oid mavjud nazariy yondashuvlar – falsafiy-gnoseologik, psixologik-kognitiv, pedagogik-aksiologik va ijtimoiy-madaniy yondashuvlar tizimli tarzda ko'rib chiqilgan hamda ularning o'zaro bog'liqligi asoslab berilgan. Shuningdek, fikr tarbiyasining tarkibiy konsepsiyalari, jumladan, rivojlantiruvchi ta'lim konsepsiyasi, tanqidiy tafakkurni shakllantirish konsepsiyasi va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan konsepsiya tahlil etilgan. Maqolada fikr tarbiyasini amalga oshirishning metodologik mexanizmlari muammoli ta'lim, dialogik metod, loyihalash texnologiyalari va reflektiv mashqlar tizimi orqali yoritilgan. Tadqiqot natijalari o'qituvchilarning talabalarda mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: fikr tarbiyasi, tafakkur, tanqidiy tafakkur, rivojlantiruvchi ta'lim, kognitiv yondashuv, pedagogik metodologiya, muammoli ta'lim, refleksiya, kompetensiyaviy yondashuv, intellektual tarbiya.

Abstract: This article analyzes the pedagogical and psychological essence of the concept of “cultivating thinking,” its philosophical and methodological foundations, and its significance in the modern education system. The study systematically examines the existing theoretical approaches to cultivating thinking—philosophical-epistemological, psychological-cognitive, pedagogical-axiological, and sociocultural—and substantiates the interrelationships among them. Furthermore, the article analyzes the main concepts of cultivating thinking, including developmental education, critical thinking development, and the competency-based approach. The methodological mechanisms for cultivating thinking are explored through problem-based learning, the dialogical method, project-based technologies, and a system of reflective exercises. The research findings provide a basis for developing practical recommendations aimed at fostering learners' independent, critical, and creative thinking skills.

Key words: cultivating thinking, thinking, critical thinking, developmental education, cognitive approach, pedagogical methodology, problem-based learning, reflection, competency-based approach, intellectual development.

Аннотация: В данной статье анализируются педагогическая и психологическая сущность понятия “воспитание мышления”, его философско-методологические основы и значение в современной системе образования. В исследовании систематически рассмотрены существующие теоретические подходы к воспитанию мышления – философско-гносеологический, психолого-когнитивный, педагогико-аксиологический и социокультурный – и обоснована их взаимосвязь. Кроме того, проанализированы основные концепции воспитания мышления, в частности концепция развивающего обучения, концепция формирования критического мышления и концепция, основанная на компетентностном подходе. В статье раскрыты методологические механизмы реализации воспитания мышления посредством проблемного обучения, диалогического метода, технологий проектирования и системы рефлексивных упражнений. Результаты исследования служат основой для разработки практических рекомендаций, направленных на формирование у обучающихся навыков самостоятельного, критического и творческого мышления.

Ключевые слова: воспитание мышления, мышление, критическое мышление, развивающее обучение, когнитивный подход, педагогическая методология, проблемное обучение, рефлексия, компетентностный подход, интеллектуальное воспитание.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biri shaxsda mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdir. Jamiyat taraqqiyoti, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va bilim hajmining tobora ortib borishi sharoitida o'quvchi va talabalarga tayyor bilimlarni yetkazishning o'zi kifoya qilmay qoldi. Bunday vaziyatda fikr tarbiyasi, ya'ni shaxsning bilish faoliyatini, mantiqiy fikrlash qobiliyatini, muammolarni

tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini maqsadli ravishda shakllantirish jarayoni alohida ahamiyat kasb etadi.

Fikr tarbiyasi muammosi pedagogika fani tarixida turli davrlarda turlicha talqin qilingan. Antik davr faylasuflaridan tortib zamonaviy kognitiv psixologiya vakillarigacha bo'lgan olimlar fikrlash jarayonining mohiyati, uni rivojlantirish yo'llari va mexanizmlari haqida turli nazariyalarni ilgari surganlar. Biroq ushbu nazariyalarni yagona metodologik tizimga birlashtirish va ularni zamonaviy ta'lim amaliyotiga tatbiq etish masalalari hanuzgacha to'liq o'z yechimini topmagan. Mazkur maqolaning maqsadi fikr tarbiyasiga oid mavjud nazariy yondashuvlarni tizimlashtirish, uning asosiy konsepsiyalarini tahlil qilish hamda amaliyotda qo'llaniladigan metodologik mexanizmlarni ilmiy asoslash orqali yaxlit nazariy-metodologik manzarani yaratishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Fikr tarbiyasi muammosini tahlil qilishda bir qancha nazariy yondashuvlarni ajratib ko'rsatish mumkin.

Birinchidan, falsafiy-gnoseologik yondashuv fikrlashni bilish nazariyasining markaziy kategoriyasi sifatida talqin etadi. Bu yondashuv doirasida fikr tarbiyasi shaxsning voqelikni obyektiv aks ettirish, mantiqiy xulosalar chiqarish va haqiqatga erishish qobiliyatini rivojlantirish jarayoni sifatida qaraladi. Falsafiy yondashuv fikr tarbiyasining gnoseologik asoslarini, ya'ni bilish jarayonining sezgi, idrok, tasavvur va tafakkur bosqichlari orqali kechishini asoslab beradi.

Ikkinchidan, psixologik-kognitiv yondashuv fikrlashni inson miyasining axborotni qabul qilish, qayta ishlash va saqlash jarayonlari bilan bog'liq holda o'rganadi. L. S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasi, J. Piaje intellektual rivojlanish konsepsiyasi hamda zamonaviy kognitiv psixologiya vakillarining tadqiqotlari fikrlashning yosh davrlariga bog'liq rivojlanish qonuniyatlarini, shuningdek, uni ta'lim va tarbiya orqali rivojlantirish mumkinligini asoslashga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvga ko'ra, fikr tarbiyasi bolaning tafakkuri tabiiy rivojlanish bosqichlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi va unga "yaqin rivojlanish zonasi" doirasida pedagogik ta'sir ko'rsatilishi lozim.

Uchinchidan, pedagogik-aksiologik yondashuv fikr tarbiyasini shaxsning qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqadi. Bu yondashuvga ko'ra, faqat mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish yetarli emas, balki fikrlash jarayonini ma'naviy-axloqiy mezonlar, ijtimoiy mas'uliyat va insonparvarlik tamoyillari bilan uyg'unlashtirish zarur. Mazkur yondashuv fikr tarbiyasini shaxs kamolotining yaxlit jarayoni, ya'ni aqliy, axloqiy va estetik tarbiyaning o'zaro bog'liqligi kontekstida talqin etadi.

To'rtinchidan, ijtimoiy-madaniy yondashuv fikrlashni ijtimoiy muhit, muloqot va hamkorlikdagi faoliyat mahsuli sifatida baholaydi. Ushbu yondashuv doirasida fikr tarbiyasi individual jarayongina emas, balki o'qituvchi va o'quvchi, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro dialogik munosabatlari hamda hamkorlikda bilim hosil qilish (kollaborativ ta'lim) jarayoni sifatida qaraladi. Bu yondashuvning amaliy ahamiyati shundaki, u fikr tarbiyasini sinf yoki guruh muhitida tashkil etiladigan muloqot va munozara shakllari orqali rivojlantirish imkonini beradi.

Yuqorida ko'rib chiqilgan to'rtta yondashuv bir-birini istisno qilmaydi, aksincha, fikr tarbiyasining yaxlit metodologik asosini tashkil etadi. Xususan, falsafiy-gnoseologik yondashuv nazariy-uslubiy poydevorni, psixologik-kognitiv yondashuv rivojlanish qonuniyatlarini, pedagogik-aksiologik yondashuv qadriyatlar yo'nalishini, ijtimoiy-madaniy yondashuv esa amaliy-tashkiliy shakllarni belgilab beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot fikr tarbiyasining pedagogik-psixologik mohiyatini ochib berish, unga oid nazariy yondashuvlar va konsepsiyalarni tizimlashtirish hamda uni amalga oshirishning metodologik mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslashga yo'naltirilgan. Tadqiqot metodologiyasining nazariy asosini falsafiy-gnoseologik, psixologik-kognitiv, pedagogik-aksiologik va ijtimoiy-madaniy yondashuvlar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar fikr tarbiyasini shaxsning bilish faoliyati, mustaqil mushohada yuritishi, tanqidiy tahlil qilishi va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan yaxlit pedagogik jarayon sifatida o'rganish imkonini beradi.

Tadqiqotda nazariy tahlil va umimlashtirish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, tasniflash hamda ilmiy manbalarni kontent-tahlil qilish metodlaridan foydalanishga asoslangan metodologik yondashuv qo'llanildi. Nazariy tahlil orqali fikr tarbiyasining mazmuni va mohiyatini yorituvchi ilmiy qarashlar o'rganildi.

Qiyosiy tahlil yordamida turli nazariy yondashuvlarning umumiy va farqli jihatlari aniqlashtirildi. Tizimli yondashuv fikr tarbiyasining maqsadi, mazmuni, tamoyillari, metodlari va kutilayotgan natijalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ochib berishga xizmat qildi.

Tasniflash metodi asosida nazariy yondashuvlar, konsepsiyalar va metodologik mexanizmlar tegishli guruhlarga ajratildi, umumlashtirish orqali esa ularning yaxlit pedagogik tizimdagi o'rnini belgilandi. Tadqiqotning nazariy tahlil doirasida L. S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasi va "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasi, J. Piage tomonidan ishlab chiqilgan intellektual rivojlanish nazariyasi, J. Dyui qarashlaridagi reflektiv fikrlash tamoyillari hamda R. Ennis va P. Facione tomonidan yoritilgan tanqidiy fikrlashga oid nazariy qarashlar metodologik jihatdan muhim manbalar sifatida belgilandi. Ushbu qarashlar fikrlashning rivojlanish qonuniyatlari, ta'limning bilish faoliyatiga ta'siri va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining tarkibiy jihatlarini tahlil qilish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonida fikr tarbiyasining asosiy konsepsiyalari – rivojlantiruvchi ta'lim, tanqidiy tafakkurni shakllantirish, kompetensiyaviy yondashuv hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyalari o'zaro qiyosiy ravishda ko'rib chiqildi. Shuningdek, muammoli ta'lim, dialogik metod, loyihalash texnologiyalari, reflektiv mashqlar va interfaol usullar fikr tarbiyasini amalga oshirishning metodologik mexanizmlari sifatida tahlil qilindi. Ularni o'rganishda o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qilishi, dalillarni baholashi, muammolarni hal etishi va o'z xulosalarini asoslay olishini rivojlantirish imkoniyatlariga e'tibor qaratildi. Tadqiqotning tahliliy mezonlari sifatida har bir nazariy yondashuv va metodologik mexanizmning maqsadi, mazmuni, fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi vazifasi hamda ta'lim amaliyotida qo'llash imkoniyatlari belgilandi.

Olingan nazariy xulosalar asosida fikr tarbiyasining tarkibiy elementlari o'rtasidagi bog'liqlik umumlashtirilib, uning yaxlit nazariy-metodologik modelini shakllantirishga doir qarashlar ishlab chiqildi. Mazkur tadqiqot nazariy-tahliliy xususiyatga ega bo'lib, unda empirik tajriba, so'rovnomalar yoki pedagogik eksperiment natijalari taqdim etilmagan. Shu sababli tadqiqot xulosalari ilmiy manbalar va nazariy qarashlarni tahlil qilish hamda umumlashtirish natijalariga asoslanadi.

Taklif etilgan metodologik yondashuvlarning amaliy samaradorligini aniqlash uchun kelgusida turli yoshdagi o'quvchilar ishtirokida pedagogik tajriba-sinov ishlarini tashkil etish, tegishli diagnostik vositalardan foydalanish va natijalarni miqdoriy hamda sifat jihatidan tahlil qilish talab etiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nazariy yondashuvlar asosida shakllangan bir qancha aniq konsepsiyalar fikr tarbiyasi amaliyotini tashkil etishning nazariy vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Rivojlantiruvchi ta'lim konsepsiyasi

Ushbu konsepsiya o'quvchining "yaqin rivojlanish zonasi"da faoliyat yuritishini, ya'ni unga mustaqil bajarishi qiyin, biroq kattalar yoki tengdoshlari yordamida bajarishi mumkin bo'lgan vazifalarni taklif etishni nazarda tutadi. Rivojlantiruvchi ta'lim doirasida bilim tayyor holda berilmaydi, balki o'quvchi uni mustaqil izlanish, taqqoslash va umumlashtirish orqali "kashf etadi". Bu konsepsiya fikr tarbiyasining asosiy vositasi sifatida muammoli topshiriqlar tizimidan foydalanishni taqozo etadi.

Tanqidiy tafakkurni shakllantirish konsepsiyasi

Bu konsepsiya o'quvchida axborotni tanqidiy tahlil qilish, dalillarni baholash, turli nuqtayi nazarlarni qiyoslash va asoslangan xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Tanqidiy tafakkur konsepsiyasi "Chaqirish – Anglash – Fikrlash" (ChAF) texnologiyasi kabi bosqichma-bosqich modellarga asoslanadi hamda o'quvchini passiv bilim qabul qiluvchidan faol bilim yaratuvchiga aylantirishga xizmat qiladi.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan konsepsiya

Ushbu konsepsiyaga ko'ra, fikr tarbiyasining yakuniy natijasi nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy vaziyatlarda qo'llash mumkin bo'lgan intellektual kompetensiyalar, jumladan, muammoni aniqlash, ma'lumot izlash, tahlil qilish, qaror qabul qilish va natijani baholash kompetensiyalari ham bo'lishi lozim. Bu konsepsiya ta'lim natijalarini aniq va o'lchanadigan kompetensiyalar shaklida ifodalashni talab etadi.

Insonparvarlik va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi

Bu konsepsiya har bir o'quvchining individual fikrlash uslubi, qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda differensiallashtirilgan yondashuvni taqozo etadi. Unga ko'ra, fikr tarbiyasi standart, bir xil qolipdagi jarayon emas, balki har bir shaxsning o'ziga xosligini rivojlantirishga qaratilgan individuallashtirilgan jarayon sifatida tashkil etilishi lozim.

Fikr tarbiyasini amalga oshirishning metodologik mexanizmlari

Yuqorida ko'rib chiqilgan nazariy yondashuvlar va konsepsiyalarni amaliyotga tatbiq etishning bir qancha metodologik mexanizmlari mavjud.

Muammoli ta'lim mexanizmi

Bu mexanizm o'quvchiga tayyor javobi bo'lmagan, ammo mavjud bilimlar asosida yechish mumkin bo'lgan muammoli vaziyatni taqdim etishga asoslanadi. Muammoli vaziyat o'quvchida mavjud bilimlar bilan noaniqlik o'rtasidagi ziddiyatni keltirib chiqaradi. Natijada o'quvchi faol izlanish faoliyatiga kirishadi. Ushbu mexanizm o'quvchida gipoteza ilgari surish, uni tekshirish va asoslash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Dialogik metod

Suqrotik suhbat an'alariga asoslangan ushbu metod o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida savol-javob, munozara va bahs shaklida tashkil etiladigan o'zaro fikr almashinuvini nazarda tutadi. Dialogik metod o'quvchida o'z fikrini asoslash, boshqalarning fikrlarini tinglash va tanqidiy baholash, zarur hollarda esa o'z nuqtayi nazarini qayta ko'rib chiqish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Loyihalash texnologiyalari

Loyiha metodi o'quvchilarni real hayotiy vaziyatlarga yaqin bo'lgan amaliy topshiriqlar ustida mustaqil yoki guruh bo'lib ishlashga jalb etadi. Bu jarayonda o'quvchi muammoni aniqlash, maqsad qo'yish, reja tuzish, ma'lumot to'plash, tahlil qilish va natijalarni taqdim etish bosqichlarini bosib o'tadi. Bu esa fikrlashning tizimliligi va amaliy yo'nalganligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Reflektiv mashqlar tizimi

Refleksiya – o'quvchining o'z fikrlash jarayonini, undagi xato va yutuqlarni anglashi hamda o'z faoliyatini tahlil qilishidir. Reflektiv kundaliklar, o'z-o'zini baholash varaqalari va "uch daqiqalik fikr" kabi mashqlar o'quvchida metakognitiv ko'nikmalarni, ya'ni "fikrlash haqida fikrlash" qobiliyatini rivojlantiradi. Bu ko'nikmalar fikrlash jarayonini anglash va uni ongli ravishda boshqarishda muhim ahamiyatga ega.

Interfaol texnologiyalar

"Klaster", "Insert", "Venn diagrammasi", "Aqliy hujum" va "Debat" kabi interfaol metodlar fikr tarbiyasining amaliy vositalari sifatida keng qo'llaniladi. Ular o'quvchida ma'lumotlarni tizimlashtirish, taqqoslash, umumlashtirish va yangi g'oyalarni ishlab chiqish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, fikr tarbiyasi murakkab, ko'p qirrali pedagogik-psixologik hodisa bo'lib, uni ilmiy asoslash falsafiy-gnoseologik, psixologik-kognitiv, pedagogik-aksiologik va ijtimoiy-madaniy yondashuvlarning uzviy birligini talab etadi. Rivojlantiruvchi ta'lim, tanqidiy tafakkurni shakllantirish, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan konsepsiyalar fikr tarbiyasining nazariy-mazmuniy asosini tashkil etsa, muammoli ta'lim, dialogik metod, loyihalash texnologiyalari, reflektiv mashqlar va interfaol usullar uning amaliy-metodologik mexanizmlarini belgilaydi.

Fikr tarbiyasini samarali tashkil etish uchun o'qituvchi nafaqat fan mazmunini, balki fikrlash jarayonining psixologik qonuniyatlarini ham chuqur bilishi, ta'lim jarayonini o'quvchining mustaqil bilim olish va bilimlarni o'zlashtirish faoliyatiga asoslangan holda loyihalashi zarur. Kelgusi tadqiqotlarda fikr tarbiyasining yosh xususiyatlariga ko'ra tabaqalashtirilgan metodikasini ishlab chiqish, shuningdek, raqamli ta'lim texnologiyalarining fikr tarbiyasiga ta'sirini o'rganish dolzarb yo'nalishlar bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Piaget J. Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 2001. – 208 p.
2. Krayevskiy V. V., Xutorskoy A. V. Osnovy obucheniya: Didaktika i metodika. – Moskva: Akademiya, 2007. – 352 s.
3. Yo'ldoshev J. G., Usmonov S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 256 b.
4. Toshpo'latov T. T. Fikrlashni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. – Toshkent: Fan, 2018. – 168 b.
5. Muslimov N. A., Rahimov Z. T. Kasbiy pedagogika. – Toshkent: TDPU, 2015. – 320 b.
6. Xoshimova D. T. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari. // Pedagogik mahorat ilmiy-nazariy va metodik jurnali. – 2021. – № 3. – B. 45–51.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.